Η αποϊεροποίηση και ο απανθρωπισμός του πολιτισμού (Σωτήρης Γουνελάς, συγγραφέας)

Categories : ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Date : 2 Μαΐου, 2022

Προλογίζοντας την μετάφραση της 'Ερημης χώρας' του Έλιοτ ο Σεφέρης είχε γράψει: «***ο δυτικός πολιτισμός κινδυνεύει να μας υπερφαλαγγίσει…με τη βιομηχανική, την αγοραία, τη χειρότερη μορφή επίδρασής του***» και σε σημείωση πρόσθετε πως «το υπερφαλάγγισμα αυτό έχει σήμερα '1961' προχωρήσει απελπιστικά και ανεμπόδιστα». Από τότε έχει περάσει μισός αιώνας με επέλαση γεγονότων και καταστάσεων που σημάδεψαν την Ελλάδα, τη Ευρώπη και τον κόσμο ολόκληρο με κορύφωση τη σημερινή κρίση.

Τα πλήθη λαχανιασμένα πορεύονται ανεπίγνωστα. Ο χρόνος τους αγχωτικός, ανελέητος, σβήνει και γράφει εικόνες, συναισθήματα, σκέψεις, επιθυμίες, κομμάτια που τα κόβει στον αέρα η ισοπεδωτική προέλαση μιας ανελέητης **οικονομοκρατίας** και μιας **ιλιγγιωδώς αναπτυσσόμενης τεχνολογίας**. Γυρνούν τα κομμάτια μέσα στα μυαλά, μετεωρίζονται, κυκλοφέρνουν τους ανθρώπους, συντηρούν μια ψυχική απραξία, μια παθολογική ανοχή, μια θανατηφόρα απουσία ενεργητικής αντιμετώπισης τη γενικότερης έκπτωσης και αλλοτρίωσης, της απάτης και της πλάνης. Παρ' όλα αυτά, στα έγκατά τους κλυδωνίζεται η αληθινή τους εικόνα, παραπαίει και ελάχιστα ενθαρρύνεται.

Ποιά είναι αυτή η εικόνα;
Κατά την ορθόδοξη παράδοση ο άνθρωπος είναι εικόνα του Λόγου που σημαίνει ότι η ουσία του ή καλύτερα η οντολογική του αλήθεια βρίσκεται στο θείο αρχέτυπο. Το πραγματικό είναι του καθορίζεται από το άκτιστο αρχέτυπό του, που σημαίνει ακόμη ότι η αλήθεια αυτή δεν βρίσκεται στον εαυτό του, όταν εννοείται, κατανοείται και ερμηνεύεται αυτόνομα. Ούτε στις φυσικές του ιδιότητες, ούτε στην ψυχή ή το νου, ούτε βέβαια η βιολογική του ύπαρξη μπορεί να εξαντλήσει τον άνθρωπο (εικονική οντολογία). Αλλά αυτό συνεπάγεται και το ότι ο άνθρωπος αρχικά δημιουργήθηκε για να υπάρξει ο καινούργιος εν Χριστώ άνθρωπος. Για να γνωρίσει δηλαδή σε βάθος το αρχέτυπό του. Αυτό είναι το νόημα της δημιουργίας κατά τους Πατέρες και βέβαια αυτά δεν φανερώθηκαν παρά με την κένωση του Υιού, τον σταυρό και την ανάστασή Του.

Όλα αυτά συν τω χρόνω διαφοροποιήθηκαν μεταξύ Ανατολής και Δύσης και ανάμεσα σε αυτά υπάρχουν δύο βασικά ζητήματα που μαζί με το σημασία της αρχέγονης

πτώσης, επιτείνουν τις διαφορές, αλλά και τον αποπροσανατολισμό του σημερινού ανθρώπου: **η αμαρτία και η ενοχή**.

Ενώ στην Ανατολή η πτώση νοείται ως απομάκρυνση και αποξένωση του ανθρώπου από τη θεία ζωή με αποτέλεσμα την εξασθένιση και αλλοίωση της ανθρώπινης φύσης, στη Δύση αυτό που τονίζεται είναι η τιμωρία του ανθρώπου με θείο θέλημα με την παρεμβολή του διαβόλου. Εάν όπως έγινε στο δυτικό χριστιανισμό, ως αμαρτία εννοήσουμε μια παράβαση εντολής, δημιουργείται νομικό και δικαιικό πρόβλημα, οπότε το γεγονός ερμηνεύεται νομικά και ηθικά. Όμως, το πρόβλημα είναι ανθρωπολογικό και σωτηριολογικό. **Η αμαρτία προέρχεται από την ανταρσία του ανθρώπου που επιδιώκει να εξομοιωθεί με το Θεό** , όχι μέσα από τη σχέση Δημιουργού-Πατέρα και δημιουργήματος, ούτε βέβαια από τη σχέση ακτίστου και κτιστού. **Η διάρρηξη της σχέσης Θεού-ανθρώπου αλλοτριώνει την ανθρώπινη φύση, αλλοιώνει το ανθρώπινο πρόσωπο και διακόπτει την πορεία να καταστεί ο άνθρωπος 'θεάνθρωπος**'. Έτσι **προσκολλάται στην κτίση**, χάνει τη θέα του Θεού, παρασύρεται από τα κτίσματα. Όλα αυτά συμβαίνουν πρώτα στην καρδιακή περιοχή και **αφορούν τη βούλησή του**, αφού ο άνθρωπος έχει πλαστεί αυτεξούσιος, που σημαίνει ότι έχει ευθύνη για το πώς ενεργεί και πάσχει, είτε προς το μέρος του Θεού, είτε προς την άλλη μεριά.

Στη Δύση, η αμαρτία, αρχής γενομένης από το προπατορικό αμάρτημα, διογκώνεται, ως κατάσταση σχεδόν μη αναστρέψιμη, που σφραγίζει ανεπανόρθωτα τον άνθρωπο, ο οποίος μόλις και μετά βίας μπορεί να σωθεί, έστω και μετά την Ενανθρώπηση. Αλλά για να μην μακρηγορώ, λέω, αμέσως, ότι ένα μέγα θέμα είναι το γεγονός ότι ο Αυγουστίνος ταύτισε τη σεξουαλικότητα με το προπατορικό αμάρτημα, ο δε Άνσελμος Καντερβουρίας (12ος αι.) εθέσπισε την περί ικανοποιήσεως της θείας δικαιοσύνης θεωρία, ότι δηλαδή ο Χριστός σταυρώνεται για να ικανοποιηθεί η δικαιοσύνη του Πατρός, η οποία εννοείται διασαλεύτηκε λόγω της Αδαμικής εκτροπής. Μας ξαναβάζει μπροστά μας το Νόμο του Ιουδαϊσμού, ενώ είχαμε περάσει στη Χάρη. Ο Άνσελμος στη μελέτη του με τίτλο Cur Deus Homo υποστηρίζει το δικανικό σχήμα: προσβληθείσα δικαιοσύνη του Θεού από τη μία-ικανοποίησις της θείας δικαιοσύνης από την άλλη, όπου ο Υιός και Λόγος θυσιάζεται για να ικανοποιηθεί και εξευμενιστεί ο πληγείς Θεός-Πατέρας. Ασχολούμενος με το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο ο Χριστός πέτυχε τη δικαίωση του ανθρώπου (η σωτηρία, η λύτρωση, η απελευθέρωση από την αμαρτία και τον θάνατο) καταλήγει στο ότι η αμαρτία κατά τον Άνσελμο δεν μπορεί να εξαλειφθεί αν δεν ικανοποιηθεί η θιγείσα δικαιοσύνη. Η ευσπλαχνία του Θεού δεν αρκεί να σώσει τον άνθρωπο. Απαιτείται η τιμωρία του αμαρτωλού για να αποκατασταθεί η δικαιοσύνη. Ο αμαρτωλός, όμως μόνος του δεν μπορεί να προσφέρει την απαιτούμενη ικανοποίηση, οπότε τον σώζει ο Χριστός. Η οφειλόμενη στον Πατέρα ικανοποίηση καθιστά την σάρκωση του Λόγου, και τη θυσία του Χριστού λογικώς αναγκαία.

Τι λέει δηλαδή ο Άνσελμος; Λέει ότι ο Θεός έγινε άνθρωπος για να λυτρώσει τον άνθρωπο από την αμαρτία. Ωστόσο, η απάντηση που διαβάζουμε τουλάχιστον στην προς Εφεσίους επιστολή του Παύλου είναι άλλη: «*… ο Θεός μας επέλεξε προ καταβολής κόσμου να είμαστε άγιοι και καθαροί ενώπιον του, αφού μας προόρισε με αγάπη να είμαστε παιδιά του δια Ιησού Χριστού…σχεδίασε τα πάντα να ανακεφαλαιωθούν εν Χριστώ όταν έλθει το πλήρωμα του χρόνου, τα επουράνια και τα επίγεια…*» (Εφ. 1, 3-11). Με μια άλλη διατύπωση: **ο άνθρωπος κλήθηκε να 'μυηθεί' στη θεανθρωπία, τη 'θέωση' των Πατέρων ή τη 'χριστοποίηση'**.

Ο Άνσελμος έχει διαπράξει και κάτι άλλο, στο οποίο έχει βάλει το χέρι του και ο Πλάτων. Προχώρησε στην απόδειξη της ύπαρξης του Θεού. Από τη στιγμή που ο νους έχει παράσταση ενός τέλειου και ανεξάρτητου από τον κόσμο όντος, αυτό υπάρχει πραγματικά. Με μια φράση αυτό λέγεται 'σύμπτωση της έννοιας με το νοούμενο αντικείμενο', ζήτημα στο οποίο έρχεται και επανέρχεται στα βιβλία του ο Χ. Γιανναράς. Έτσι, η αλήθεια εξαντλείται σε αυτή τη σύμπτωση ή, για να το πούμε πιο ελεύθερα, όλα κλείνονται στις έννοιες. Ταυτόχρονα όμως, εγκαθιστά μια εντελώς διαφορετική σχέση με την πραγματικότητα της Θεανθρωπίας. Η σχέση του ανθρώπου δεν εδράζεται στην προσωπική σχέση με τον ζώντα και ενανθρωπήσαντα Θεό, δεν μετέχει προσωπικά, αλλά εγκαθιστά σχέση δ ι α τ ο υ ν ο υ με τη θεία ύπαρξη. Είναι σαν να επιστρέφουμε στην προχριστιανική κατάσταση, όπως την είχε συλλάβει ο Πλάτων ή ο Σωκράτης, προτού βέβαια η θεανθρωπία πραγματοποιηθεί στο πρόσωπο του Χριστού. Και είναι ακόμη σαν να παραθεωρείται η ένωση κτιστού-ακτίστου στο Χριστό, ή η ένωση θείας και ανθρώπινης φύσης. Συνακόλουθα, έρχεται η λογική στο κέντρο της ανθρώπινης ύπαρξης και θεολογίας και από εκεί και πέρα όλα περνούν από την ρασιοναλιστική ανάλυση και ερμηνεία. Οι θεολόγοι ενδιαφέρονται να ερμηνεύουν τον κόσμο, αλλά και τη σχέση του Θεού με τον άνθρωπο και τον κόσμο, αφού προηγουμένως χώρισαν απόλυτα το Θεό από τον άνθρωπο ή, αν θέλετε, την ανθρώπινη φύση από το υπέρ φύσιν.

Έτσι απόχτησε η λογική του ανθρώπου τεράστια σημασία και σπουδαιότητα, αφού μπορεί πια να κατανοήσει τα δόγματα. Ολοκληρώνεται η δουλειά που είχε αρχίσει με τον Αυγουστίνο και τον Βοήθιο (5ος και 6ος αι.), που όρισαν τον άνθρωπο αν όχι και το Θεό με τις έννοιες του 'λόγου' και του 'νου'. Η πίστη παρέχει τις πληροφορίες, αλλά είναι ο λόγος, η λογική που αναλύει και επεξεργάζεται τις δογματικές αλήθειες. Οπότε έχουμε κάτι σαν εξίσωση της πίστης με το λόγο, που σταδιακά θα εγκαθιδρύσει στο δυτικό κόσμο κυρίως πρωτοκαθεδρία στη λογική, αυτό που λέμε **λογικοκρατία**. Αυτό ο Άνσελμος το διατύπωνε στη φράση: πιστεύω για να εννοώ (credo ut intelligam). Πέρα από το ότι η φράση μας πάει κατευθείαν στον Καρτέσιο και στο cogito ergo sum (σκέφτομαι άρα υπάρχω), θα πρέπει να αναλογιστούμε ότι αποτέλεσε έναν από τους λόγους που ο Λούθηρος απαίτησε να γυρίσουμε στην Πίστη, αποκαλώντας τη λογική πόρνη.

Ας διευκρινίσουμε εδώ ότι οι ορθόδοξοι Πατέρες δεν έθεσαν ποτέ ερωτήματα για την ενανθρώπηση, όπως οι σχολαστικοί με το περίφημο ερώτημα Cur Deus homo του Ανσέλμου, δεν εξέτασαν το ζήτημα με την λογική τους, δεν ήθελαν να το κλείσουν μεταξύ αιτίου και αποτελέσματος, αλλά **να το θεωρήσουν, να το βιώσουν** και να το διατυπώσουν ως γεγονός θεανθρώπινης καινούριας ζωής, ως προσωπική εμπειρία του ανθρώπου, μέσα στην ιστορία που ξεφεύγει από τη νοητική σύλληψη. Η στάση τους είναι αυτό που λέμε αποφατική στάση.

Όσο για το θέμα της Αδαμικής ενοχής, κατά την ορθόδοξη παράδοση δεν κληρονομείται: κληρονομείται η ανθρώπινη φύση, όχι η ενοχή. «Αυτή την ενοχή και την τιμωρία, αυτή την εγκλωβισμένη μέσα του (ενν. στον άνθρωπο) αγάπη, που δυσκολεύεται να τη δώσει και προς το Θεό και προς τον πλησίον, αυτό το φως που θαμποφέγγει, αυτή τη μέσα διάσπαση για την οποία μίλησαν οι Πατέρες και οι αρχαίοι φιλόσοφοι τη διατύπωσαν ως εγκλεισμό της ψυχής μέσα στο σώμα, έρχεται ο Χριστός και τα καταργεί» (Αντιχριστιανισμός σ. 90): Αλλιώς, επιτρέψτε μου να πω, δεν έχει νόημα η Ενανθρώπηση. Συμφιλιώνεται ο άνθρωπος με τον Θεό-Πατέρα και μέσα από τα μυστήρια της Εκκλησίας μετέχει της θείας ζωής. Με μια φράση θα τολμούσα να πω ότι η ενοχή αυτή σταμάτησε στο Σχίσμα, γιατί απλούστατα την είχε σβήσει ο Χριστός, αν και –ας το πω και αυτό- πολλοί από εμάς δεν πήραμε είδηση, προπαντός εκεί στη Δύση, παρεκτός ίσως τα τελευταία χρόνια, όπου άρχισαν να αμφισβητούν με καθυστέρηση δεκαπέντε αιώνων την θέση του Αυγουστίνου για την σεξουαλικότητα και την εξ αυτής ενοχή (βλ. το σχετικό άρθρο του Π. Βασιλειάδη στο περιοδικό ‘Θεολογία’, τόμος 81,τ. 3ο , Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2010, σ. 129-157), καθώς και πολλές άλλες θεολογικές παραποιήσεις.

Τι συμβαίνει μεταξύ 15ου αι. και 16ου α αι. ή μεταξύ Λούθηρου και Καλβίνου, αλλά και με την Αντιμεταρρύθμιση, τα λέει ο Νοβάλις (ψευδώνυμο του Γκέοργκ, Φίλιπ, Φρίντριχ φον Χάρντενμπεργκ, που σημαίνει εκχερσωτής) στο καταπληκτικό βιβλίο του Χριστιανοσύνη ή άλλως Ευρώπη, που εκδόθηκε πενήντα χρόνια μετά τη συγγραφή του, πρωτογραμμένο το 1799, και ενώ είχε εκδημήσει σε ηλικία εικοσιεννέα ετών: αναφερόμενος στον Προτεσταντισμό γράφει ότι «εισήγαγε ένα άλλο γράμμα και μια άλλη θρησκεία, τουτέστιν την ιερή καθολική ισχύ της Βίβλου», εννοώντας ότι έκλεινε τον άνθρωπο μέσα σε νεκρά γράμματα, ή ότι απλωνόταν «ένα στέγνωμα της αίσθησης του ιερού». Από εδώ μπορούμε να πούμε ότι άρχισε και προχώρησε η αποϊεροποίηση, για να φτάσουμε στις άγριες καταγγελίες του Νίτσε εναντίον της χριστιανικής ηθικής και σε αυτό που γράφει ο πολυδιαβασμένος σήμερα Τζωρτζ Στάινερ για την αποθρησκειοποίηση και τη μετατροπή, αν όχι τον εκφυλισμό, του θρησκευτικού πυρήνα του ατόμου και της κοινότητας σε κοινωνική σύμβαση», ‘αποστράγγιση’, που καθώς λέει, «επηρέασε τον πυρήνα της ηθικής και πνευματικής υπόστασης του δυτικού ανθρώπου, αφήνοντας ένα τεράστιο κενό». Ο Στάινερ βρίσκει ότι «η πολιτική και φιλοσοφική ιστορία της νεώτερης Ευρώπης (τα τελευταία εκατόν πενήντα χρόνια)» είναι η προσπάθεια να πληρωθεί το κενό που άφησε η διάβρωση

της θεολογίας» (*Νοσταλγία του απολύτου*, σ. 11-12). Ο ίδιος βρίσκει, πράγμα με το οποίο συμφωνώ απολύτως, ότι η διάδοχη κατάσταση που ακούει στα ονόματα αντιθεολογία, μεταθρησκεία ή τελικά 'μυθολογίες', περιλαμβάνει τον μαρξισμό, τον φροϋδισμό και τις θεωρίες του Λέβι-Στρως. Επιτρέψτε μου να προσθέσω και τον νιτσεϊσμό, ειδικά μετά τη 'σύνθεση' που έχει επιχειρήσει η γαλλική διανόηση, μετά το εξήντα, και η οποία εκβάλλει κατ' εμέ στο Μάη του '68.

"Η μυθολογία του Μαρξ καταλήγει στην υπόσχεση της λύτρωσης"΄ η μυθολογία του Φρόυντ στο όραμα της επιστροφής στο θάνατο΄ η μυθολογία του Λέβι–Στρως, σε μια καταστροφή, απόρροια της ανθρώπινης φαυλότητας και λεηλασίας» (Στάινερ, ό.π. σ. 69).]

Εάν ληφθεί υπ' όψιν -πράγμα που δεν έχει γίνει- η καταπληκτική σκέψη του Σπ. Κυριαζόπουλου ότι «το οικονομικό πνεύμα δια του Καλβίνου εισέβαλε στη θρησκεία, έτσι που η επαγγελματική επιτυχία παρουσιάστηκε ως ένδειξη θείας χάρης, με αποτέλεσμα η θρησκευτική δύναμη να διοχετευτεί στην οικονομία» (Κυριαζόπουλου, Η καταγωγή του Τεχνικού Πνεύματος, σ. 71-72), καταλαβαίνουμε και τη σύνδεση του Μαξ Βέμπερ μεταξύ Προτεσταντισμού και Καπιταλισμού, αλλά και τη διατύπωσή του ότι «Είναι φανερό πόσο ισχυρά η αποκλειστική αναζήτηση της βασιλείας του Θεού μόνο με την εκπλήρωση του καθήκοντος στο επάγγελμα και στον αυστηρό ασκητισμό που η εκκλησιαστική πειθαρχία επέβαλε, ιδιαίτερα στις ακτήμονες τάξεις, επρόκειτο να επιδράσει στην παραγωγικότητα της εργασίας με την καπιταλιστική έννοια της λέξης» (Μαξ Βέμπερ *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, 1993, σ. 156).

Από εδώ αρχίζει η ιστορία της οικονομοκρατίας χωρίς να έχουμε βέβαια φτάσει ακόμη τότε στη σημερινή Οικονομία της Αγοράς. Ο συνδυασμός αυτής της οικονομικής κατάστασης και **η αποθέωση του χρήματος και της εργασίας εξεδίωξαν την αίσθηση και τη βίωση του ιερού, του θαυμαστού και του υπέρλογου, κλείνοντας τον άνθρωπο σε μια μεταφυσική μοναξιά αλλά και σε μια ενδοκόσμια, η οποία συνδυάζεται με την ανάδυση ενός αυτοαναφορικού εγώ, που δεν αντικρύζει στο βλέμμα του άλλου κανένα πλησίον και καμιά θεία εικόνα, εγκλωβίζοντας τον υποτιθέμενο εαυτό σε αυτοδικαιώσεις και ικανοποίηση επιθυμιών, που τις πιο πολλές φορές εμπεριέχουν τον αποκλεισμό του συνανθρώπου και κάτι σαν μόνιμη φυγή χωρίς κριτήριο.**

(Πηγή: antifono.gr*)*